

ความยุติธรรมทางเลือกกับการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว AN ALTERNATIVE JUSTICE WITH FAMILY MEDIATION

ศรุตานนท์ ขอบประดิษฐ์ *

Sarutanon Chobpradit

*มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

E-mail: raisangnita@gmail.com

Received : 2021 February 29

Revised : 2021 June 28

Accepted : 2021 June 29

บทคัดย่อ

กระบวนการยุติธรรมทางเลือก มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อใช้เป็นมาตรการแบ่งเบาภาระคดี (Diversion) ออกจากกระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นมาตรการที่นำมาใช้ในขั้นตอนใดของกระบวนการยุติธรรม หลักการสำคัญคือการสร้างมาตรการ “ทางเลือก” แทนการใช้โทษจำคุกให้แก่เจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรมเพื่อนำไปใช้กับผู้กระทำผิด ซึ่งการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีครอบครัว เป็นทางเลือกในการระงับข้อพิพาทที่สำคัญ ที่มาช่วยกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีที่ต้องใช้เวลาเสียค่าใช้จ่าย และทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวถดถอย กฎหมายเล็งเห็นถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญและมีความละเอียดอ่อน ซึ่งบิดามารดาและบุตรไม่สามารถตัดขาดจากกันได้โดยสิ้นเชิง เพื่อการประนีประนอมคดีครอบครัวนั้น เป็นผู้ประนีประนอมซึ่งแยกจากผู้ประนีประนอมที่ขึ้นทะเบียนของสำนักกระงับข้อพิพาทสำนักงานศาลยุติธรรม และศาลเยาวชนและครอบครัวกลางยังมีการกึ่งตามข้อบังคับประธานศาลฎีกาว่าด้วยพื้นความรู้ หลักเกณฑ์ และวิธีการจดทะเบียนและลบชื่อออกจากทะเบียน ผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว พ.ศ. 2554 โดยเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการอบรมและฝึกปฏิบัติ ผู้ขอจดทะเบียนผู้ประนีประนอมรวมทั้งพัฒนาระบบงานไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัวให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันทั่วประเทศ ดังนั้นศาลเยาวชนและครอบครัวกลางจึงจัดตั้งศูนย์ประนีประนอมคดีครอบครัวประจำศาลเยาวชนและครอบครัวกลางขึ้น เพื่อรองรับภารกิจดังกล่าว ซึ่งผลการประนีประนอมในกรณีเป็นผลสำเร็จ โจทก์ถอนฟ้อง หรือให้ผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวจัดให้มีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความขึ้นแล้วรายงานต่อศาลเป็นขั้นตอนต่อไป

คำสำคัญ: กระบวนการยุติธรรมทางเลือก การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทคดีครอบครัว ผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว

ABSTRACT

The alternative justice process is primarily used as a measure to reduce the burden of cases (diversion) from the judicial process. Regardless of the measures taken at any stage of the justice system, the main principle is to create "alternative" measures instead of imprisonment for judicial officials to apply to offenders. The mediation of family disputes is an important dispute resolution option. This option can help the judicial process that takes time and expense and sometimes deteriorate the family relationship. The law realizes that family relationships is so important and sensitive that parents and children cannot be completely separated from each other. In addition, the law emphasizes on the importance of the family institution for reconciliation. The family case is a conciliatory and separates from the mediators registered at the Dispute Settlement Bureau, the Office of the Courts of Justice. Moreover, the Central Juvenile and Family Court still has the mission of the President of the Supreme Court On the background of knowledge, rules and procedures for registration and removing the name from the register Family Case Peacemaker 2011. the Central Juvenile and Family Court is also responsible for providing training and practice to applicants and peacemakers, including developing the family mediation system of juvenile and family courts to be consistent across the country. Therefore, the Central Juvenile and Family Court established the Central Juvenile and Family Court Conciliation Center to support such mission. In case of compromise results is success, the plaintiff withdraws the lawsuit or the family case peacemakers arrange a compromise agreement and report to the court as the next step.

Keywords: Alternative Justice, Family Conciliation Mediation, Family Case Conciliation

บทนำ

สภาพสังคมปัจจุบันที่กระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก อาจไม่สามารถชงูบยับยั้งการกระทำ ความผิดได้อย่างมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร กล่าวคือ แม้ว่ารัฐจะปรับปรุงแก้ไขกฎหมายให้มีภาพลักษณ์ ที่น่าหวาดกลัวเกี่ยวกับบทลงโทษที่รุนแรง หรือการปฏิบัติหน้าที่ของผู้บังคับใช้กฎหมายเป็นไป อย่างเคร่งครัดเพียงใด กระทั่งส่งผลให้เกิดคดีจำนวนมากในขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการยุติธรรม ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการที่กฎหมายมีบทลงโทษที่รุนแรง และเจ้าหน้าที่ของรัฐปฏิบัติงานด้วยความ รวดเร็วเคร่งครัด แต่กลับทำให้มีการกระทำความผิดเพิ่มมากขึ้นในอัตราที่สูงขึ้น อาจจะกล่าวได้ว่า “ยิ่งเพิ่มโทษรุนแรงเท่าไร ยิ่งทำให้คนไม่เกรงกลัวการกระทำความผิด” ที่ผ่านมามีการตั้งคำถามอย่าง มากมายว่าวิธีการของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักเป็นวิธีการที่ดีที่สุดแล้วหรือไม่นั้น เพราะอาจส่งผล กระทบในเรื่องเสรีภาพของประชาชนในเรื่องบทโทษบางมาตราที่อาจจะรุนแรงเกินไป คำถาม คือ มิติทางกระบวนการยุติธรรมทางเลือกนั้น สามารถแก้ปัญหาครอบครัวยุติธรรมได้จริงหรือไม่ ซึ่งในลำดับต่อไปผู้เขียน จะอธิบายรายละเอียดเป็นลำดับต่อไป

1. บริบทกระบวนการยุติธรรมทางเลือก

กระบวนการยุติธรรมทางเลือก (alternatives to justice) หมายถึงกระบวนการ หรือ มาตรการใด ๆ ที่ใช้สำหรับแสวงหาความยุติธรรมที่มีรูปแบบการปฏิบัตินอกเหนือจากกระบวนการยุติธรรม กระแสหลัก ซึ่งมองในบริบทของคดีอาญาแล้ว กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญา จึงมีใช้วิธีการฟ้อง คดีต่อศาล เพื่อนำตัวผู้กระทำความผิดมาลงโทษตามระบบการดำเนินคดีอาญาอย่างเป็นทางการทั่วไปเพียงอย่าง เดียว แต่เป็นการมองที่ผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อเหยื่ออาชญากรรม ชุมชน และสังคมโดยรวม ซึ่งเป็นแนวคิด ของการชดเชยเยียวยา มุ่งเน้นความสมานฉันท์และความปรองดอง ให้เกิดในสังคมเป็นหลัก (สุทธิพล ทวีชัย การ : 2564, 7 มกราคม)

“กระบวนการยุติธรรมทางเลือกมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อใช้เป็นมาตรการแบ่งเบาภาระคดี (Diversion) ออกจากกระบวนการยุติธรรม ไม่ว่าจะเป็นมาตรการที่นำมาใช้ในขั้นตอนใดของกระบวนการ ยุติธรรมก็ตาม เช่น การไกล่เกลี่ยคดีในชั้นตำรวจ การชะลอฟ้องในชั้นอัยการ การคุมประพฤติ การทำงาน บริการสังคมในชั้นศาล และการพักการลงโทษในชั้นราชทัณฑ์ หลักการสำคัญคือการสร้างมาตรการ “ทางเลือก” แทนการใช้โทษจำคุกให้แก่เจ้าพนักงานในกระบวนการยุติธรรมเพื่อนำไปใช้กับผู้กระทำความผิด ซึ่ง ในประเทศต่าง ๆ ได้เห็นความสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทางเลือกและสนับสนุนให้อัยการ เข้ามามี บทบาทในการใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือก เพื่อลดผลกระทบของกระบวนการยุติธรรมตามแบบพิธี และเพื่อการสร้าง ความสมานฉันท์ในสังคมให้มากยิ่งขึ้น เหตุผลสำคัญที่ประเทศต่าง ๆ สนับสนุนให้อัยการ เข้ามามีบทบาทในเรื่องนี้ ก็เพราะว่าองค์กรอัยการเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจในขั้นสุดท้ายว่าสมควรฟ้อง ผู้กระทำความผิดเพื่อลงโทษตามกฎหมายหรือไม่ ทั้งนี้ไม่ว่าประเทศนั้น ๆ อัยการจะมีอำนาจสอบสวนคดีอาญา หรือไม่มีอำนาจสอบสวนคดีอาญาก็ตาม (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2551)

2. แนวความคิดเรื่องบทบาทอัยการในกระบวนการยุติธรรมทางเลือกในต่างประเทศ

(1) สหประชาชาติได้ประกาศ “แนวทางว่าด้วยบทบาทของอัยการ” (Guidelines on the Role of Prosecutors 1980 (United Nations) 17 ธันวาคม 1979 โดยให้ตัวอย่างกระบวนการยุติธรรมทางเลือกโดยอัยการ เช่น การยุติคดีโดยมีเงื่อนไขหรือไม่มีเงื่อนไข การใช้มาตรการอื่นแทนการดำเนินคดีอาญาโดยความเคารพต่อสิทธิของผู้เสียหาย และผู้ต้องหาตามกฎหมาย คดีเยาวชนต้องพิจารณาโดยคำนึงถึงธรรมชาติและความร้ายแรงของความผิด การคุ้มครองทางสังคม บุคลิกภาพและประวัติของเยาวชนนั้น ซึ่งอัยการอาจใช้ทางเลือกอื่นตามที่กฎหมายกำหนดไว้

(2) สมาคมอัยการระหว่างประเทศ (International Association of Prosecutors) ได้ประกาศว่าด้วย สิทธิและหน้าที่อันสำคัญยิ่งของอัยการ (Standards of Professional Responsibility and Statement of the Essential Duties and Rights of Prosecutors) ค.ศ. 1990 ให้แนวทางกระบวนการยุติธรรมทางเลือกโดยอัยการไว้คือ “การยุติการดำเนินคดีโดยมีเงื่อนไขหรือไม่มีเงื่อนไขหรือการใช้มาตรการอื่นแทนการดำเนินคดีอาญา โดยเฉพาะอย่างยิ่งคดีที่ผู้ต้องหาเป็นเยาวชน โดยนำออกจากกระบวนการดำเนินคดีอาญาตามรูปแบบปกติ โดยเคารพต่อสิทธิของผู้เสียหายและผู้ต้องหา”

(3) สภายุโรป (Council of Europe) ได้ประกาศ “ข้อเสนอแนะว่าด้วยบทบาทของอัยการในระบบ กระบวนการยุติธรรมทางอาญา” (Recommendation on the Role of Public Prosecution in the Criminal Justice System) เมื่อวันที่ 6 ตุลาคม ค.ศ.2000 โดยกล่าวถึงกระบวนการยุติธรรมทางเลือกโดยอัยการไว้ว่า “ในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาอัยการมีบทบาทหน้าที่ดังนี้ ฯลฯ มีคำสั่งให้ใช้มาตรการทางเลือกที่เหมาะสมแทนการฟ้องร้องคดีอาญา”

(4) สำนักงานอัยการสูงสุดอังกฤษและเวลส์ ได้ประกาศ “ประมวลแนวปฏิบัติของอัยการ” (Code for Crown Prosecutors (Crown Prosecution Service of England and Wales) (ค.ศ.2004) โดยให้แนวทางไว้ว่า การใช้วิธีการแทนการฟ้องร้องคดีอาญา ในผู้ใหญ่ใช้การว่ากล่าวตักเตือน หรือกำหนดเงื่อนไขให้ต้องปฏิบัติ (กิตติพงษ์ กิตติยารักษ์ และคณะ, 2551)

(5) สำนักงานอัยการสูงสุดสกอตแลนด์ ได้ประกาศ “แนวทางปฏิบัติของอัยการ” (Prosecution Code, Crown office and Procure for Fiscal Service Scotland) ค.ศ.1999 โดยให้แนวทางมาตรการทางเลือกแก่อัยการที่ใช้แทนการฟ้องคดีดังนี้ มาตรการทางเลือกที่ใช้แทนการฟ้องร้องดำเนินคดีอาญา ได้แก่ งดการดำเนินคดี งดการดำเนินคดีไว้ชั่วคราว ว่ากล่าวตักเตือน เปรียบเทียบปรับโดยอัยการ เบี่ยงคดีออกไปโดยใช้มาตรการอื่นแทนการฟ้องร้องดำเนินคดีอาญา เช่น การประณอมข้อพิพาท (กิตติพงษ์ กิตติยารักษ์ และคณะ, 2551)

3. การไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (คณะกรรมการชำระพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2546: 159) ได้ให้ความหมายคำว่า “ไกล่เกลี่ย” ไว้ว่า “พูดจาให้ปรองดองกัน พูดจาให้ตกลงกัน ทำให้เรียบร้อย ทำให้มีส่วนเสมอกัน” ดังนั้น การไกล่เกลี่ย” คือ กระบวนการระงับข้อพิพาทระหว่างคู่ความ โดยมีบุคคลที่สาม ที่เป็นคนกลางเข้าช่วยเหลือแนะนำในการเจรจาต่อรองของคู่ความ เพื่อระงับข้อพิพาทการไกล่เกลี่ยเป็นสิ่งที่ทำให้การเจรจาต่อรองของคู่ความมีโอกาสตกลงได้มากขึ้น เพราะการที่คู่ความเจรจาต่อรองกันเองจะมีปัจจัยต่าง ๆ เช่น อารมณ์โกรธ ความไม่เชื่อถือ ไม่ไว้วางใจกัน ความไม่เข้าใจปัญหา และวิธีการแก้ปัญหา ทั้งทฤษฎีและการปฏิบัติ เป็นต้น เข้ามาแทรกแซง ทำให้ไม่ได้เจรจาตรงตามประเด็นปัญหาที่พิพาท หรือไม่มีโอกาสเจรจากันได้เลย การเจรจากันของคู่ความประสบความสำเร็จล้มเหลว ดังนั้นการมีคนกลางเข้าไกล่เกลี่ยด้วยการช่วยเหลือให้คู่ความได้เข้าใจในปัญหาที่พิพาท กำหนดแนวทางการเจรจาต่อรอง ลดทฤษฎี และอารมณ์โกรธของคู่ความกับชี้แนะแนวทางให้คู่ความเห็นถึงทางออก เพื่อระงับข้อพิพาทด้วย อันเป็นการแก้ปัญหาอุปสรรคการเจรจาต่อรองดังกล่าว สามารถยุติข้อพิพาทเป็นที่พอใจของทุกฝ่าย (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์, 2551)

พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 ระบุว่า “คดีครอบครัว” หมายถึง คดีแพ่งที่ฟ้องหรือร้องขอต่อศาล หรือกระทำการใด ๆ ในทางศาลเกี่ยวกับผู้เยาว์หรือครอบครัว ซึ่งอยู่ภายใต้บังคับของประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ กฎหมายว่าด้วยการจดทะเบียนครอบครัว หรือกฎหมายอื่นที่เกี่ยวกับครอบครัว (ประคอง เตกฉัตร, 2556: 2-6) ดังนั้นคดีที่ถือว่าเป็นคดีครอบครัว ได้แก่

1. คดีที่เกี่ยวข้องกับการสมรส รวมถึง คู่หมั้น สามีภรรยา บิดามารดากับบุตร พิพาทกันเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว ทั้งบรรพ

1.1 คดีฟ้องเรียกสินสอดคืนตามบันทึกข้อตกลงเกี่ยวกับกรณีไม่มีการสมรส เป็นเหตุให้โจทก์มีสิทธิเรียกคืนทรัพย์สินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 2437 เมื่อเป็นคดีครอบครัว แม้มีการฟ้องคนอื่นมาด้วย เช่น ชายอื่นที่ได้ร่วมประเวณีกับหญิงคู่หมั้น โดยรู้อยู่ว่าหญิงได้หมั้นกับชายคู่หมั้นแล้ว ให้ร่วมรับผิดชอบค่าทดแทน ก็ถือว่าเป็นคดีที่ต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1437 มาตรา 1440 มาตรา 1444 และมาตรา 1445 จึงเป็นคดีครอบครัว

1.2 คำฟ้องที่อ้างว่าการสมรสระหว่างโจทก์กับสามีเป็นการสมรสซ้อนตกเป็นโมฆะ ขอให้พิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะ และขอให้เพิกถอนนิติกรรมที่สามีโจทก์ยินยอมให้จำเลยถือกรรมสิทธิ์ร่วมในที่ดินโดยมิได้รับความยินยอมจากโจทก์ อันเป็นเรื่องเกี่ยวกับการจัดการสินสมรสตามมาตรา 1480

1.3 การที่โจทก์ซึ่งจดทะเบียนสมรสกับจำเลย ยื่นฟ้องขอให้เพิกถอนการจดทะเบียนสมรสระหว่างโจทก์กับจำเลย โดยอ้างว่าการสมรสระหว่างโจทก์และจำเลยขาดเจตนาในการจดทะเบียนสมรสกันจริง แต่กระทำเพื่อเป็นนิติกรรมอำพรางญาติผู้ใหญ่ เป็นกรณีอ้างว่าการสมรสฝ่าฝืนเงื่อนไขที่ชายหญิงต้องยินยอมเป็นสามีภรรยาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา 1458 อันเป็นบทบัญญัติในบรรพ 5 จึงเป็นคดีครอบครัว

1.4 คดีที่ฟ้องขอให้บังคับเกี่ยวกับความสัมพันธ์ทางทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยา เช่น คดีที่สามีหรือภรรยาฟ้องขอให้อีกฝ่ายใส่ชื่อตนในทะเบียนกรรมสิทธิ์ที่ดิน (ยช.10/2543) คดีที่ฟ้องกล่าวอ้างว่าอีกฝ่ายจัดการสินสมรส เป็นที่เสียหายและมีพฤติการณ์จะทำความเสียหายแก่สินสมรสขอให้ตนมีอำนาจจัดการสินสมรสแต่ผู้เดียว (ยช.2/2543) หรือแยกสินสมรส (ยช.7/2554) หรือคดีที่คู่สมรสฟ้องผู้มีชื่อเป็นจำเลยอ้างว่าคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งของตนนำเงินที่เป็นสินสมรสไปซื้อที่ดินใส่ชื่อจำเลยเป็นเจ้าของ ขอให้เพิกถอนชื่อหรือให้ใช้ราคา (ยช.14/2541) หรือฟ้องขอแบ่งทรัพย์สิน โดยอ้างว่ามิบันทึกข้อตกลงเรื่องทรัพย์สินระหว่างที่เป็นสามีภรรยา กัน ถือว่าเป็นคดีฟ้องในเรื่องสัญญาที่เกี่ยวกับสินสมรสระหว่างสามีภรรยาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1465 และมาตรา 1469

1.5 คดีที่สามีหรือภรรยาฟ้องคู่สมรสอีกฝ่าย ขอให้เพิกถอนนิติกรรมเกี่ยวกับสินสมรสที่กระทำไปในระหว่างสมรสโดยมิได้รับความยินยอมของตน

1.6 คดีที่สามีและภรรยาฟ้องอีกฝ่าย อ้างว่าการหย่าไม่มีผลสมบูรณ์เพราะการหย่าเกิดจากการข่มขู่

1.7 คดีที่สามีและภรรยาฟ้องอีกฝ่ายตามบันทึกหลังทะเบียนหย่าหรือสัญญาประนีประนอมยอมความ เช่น คำฟ้องที่บังคับให้ผู้ซึ่งเคยเป็นสามีหรือภรรยา จ่ายค่าอุปการะเลี้ยงดูตามสัญญาที่ทำหลังจากการหย่าขาดจากกันแล้ว (ยช.25/2551, ยช.17/2544) ฟ้องขอให้แบ่งทรัพย์สินตามบันทึกท้ายทะเบียนหย่า (ยช.25/2554, ยช.6/2553)

1.8 คดีที่ฟ้องขอให้เพิกถอนชื่อผู้จดทะเบียนว่าเด็กผู้เยาว์เป็นบุตร ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1555 (ยช.5/2539) หรือคดีที่ฟ้องไม่รับเด็กเป็นบุตร

1.9 คดีที่ฟ้องเรียกค่าทดแทนความเสียหายจากชายชู้ อ้างว่าร่วมประเวณีกับภรรยาตน (ยช.2/2544) หรือที่หญิงแสดงตนโดยเปิดเผยว่ามีความสัมพันธ์กับสามีตนในทำนองชู้สาว

1.10 คดีที่คู่สมรสฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตายแล้วทายาทฟ้องแบ่งทรัพย์สินกันหากมีปัญหาเกี่ยวกับการแบ่งสินสมรสของคู่สมรสอีกฝ่ายที่ตาย

1.11 คดีครอบครัวระหว่างอิสลามศาสนิกเป็นคู่ความทั้งสองฝ่ายใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งต้องบังคับตามกฎหมายว่าด้วยครอบครัวและมรดก บังคับแทนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ตาม พ.ร.บ. ว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา และสตูล พ.ศ. 2489 มาตรา 3 ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2555 เป็นคดีครอบครัวชั้นศาลเยาวชนและครอบครัว

1.12 คดีแพ่งที่สามีหรือภรรยาฟ้องผู้อื่นเป็นจำเลย แม้จำเลยให้การต่อสู้ คดีมีประเด็นพิพาทว่าทรัพย์สินที่พิพาทกันนั้นเป็นสินสมรสของโจทก์กับคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่งหรือไม่

2. คดีที่เกี่ยวข้องสถานะ และความสามารถของบุคคลอันเกี่ยวกับครอบครัวหรือส่วนได้เสียของผู้เยาว์ ซึ่งพิพาทกันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในบรรพ 1 มาตรา 21, 28, 32, 43 และ 44 และในบรรพ 6 มาตรา 1610, 1611, 1687 และ 1692

2.1 คดีขอทำนิติกรรมแทนผู้เยาว์

2.2 คดีที่ทำสัญญาประนีประนอมยอมความเกี่ยวกับทรัพย์สินของผู้เยาว์ในศาลธรรมดาจะต้องได้รับอนุญาตจากศาลเยาวชนและครอบครัวที่มีเขตอำนาจ

2.3 คดีขอตั้งผู้อนุบาลซึ่งบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 2816

2.4 คดีที่พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกันร้องขอให้มีคำสั่งว่าเป็นคนเสมือนไร้ความสามารถ และตั้งตนเป็นผู้พิทักษ์

2.5 คดีที่ผู้พิทักษ์ร้องขออนุญาตขายอสังหาริมทรัพย์ของคนเสมือนไร้ความสามารถที่ตนเป็นผู้พิทักษ์ ที่ต้องบังคับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1598/15 โดยอนุโลม (ยช.12/2538)

กล่าวโดยสรุป คดีครอบครัวจึงเป็นคดีที่ฟ้องร้องกันในทางแพ่ง ระหว่างบุคคลในครอบครัว โดยมีข้อโต้แย้งกันในเรื่องสิทธิ หน้าที่ สถานะ และทรัพย์สิน การใกล้ชิดเกี่ยวข้องพิพาทคดีครอบครัวเป็นทางเลือกในการระงับข้อพิพาทที่สำคัญ ที่มาช่วยกระบวนการพิจารณาพิพากษาคดีที่ต้องใช้เวลาเสียค่าใช้จ่าย และทำให้ความสัมพันธ์ในครอบครัวถดถอย กฎหมายเล็งเห็นถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวเป็นเรื่องสำคัญและมีความละเอียดอ่อน ซึ่งบิดามารดาและบุตรไม่สามารถตัดขาดจากกันได้โดยสิ้นเชิง รวมทั้งตระหนักถึงความสำคัญของสถาบันครอบครัวพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ.2553 จึงกำหนดให้ก่อนเริ่มพิจารณาคดีครอบครัวที่มีข้อพิพาทให้ศาลตั้งผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว เพื่อใกล้ชิดให้คู่ความในคดีครอบครัวได้ประนีประนอมกันเพื่อให้คู่ความในคดีครอบครัว ได้มีโอกาสเจรจาและตกลงระงับข้อพิพาทด้วยการประนีประนอมยอมความโดยมีผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวเป็นคนกลางช่วยเหลือในการเจรจาเพื่อยุติปัญหาข้อพิพาทซึ่งกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างมากในคดีครอบครัว กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือกระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการที่ช่วยในการจัดการให้คู่พิพาทสามารถหันหน้าเข้าหากัน

ในกระบวนการเจรจาต่อรอง ส่วนผู้ไกล่เกลี่ย ทำหน้าที่เสมือนหนึ่งเป็นผู้จัดการในการเจรจา ซึ่งทำหน้าที่ในการจัดให้มีการพูดคุยเกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่าง ๆ ที่ต้องได้รับการแก้ไข หากมีการเชื่อมโยงหรือจัดการกระบวนการที่ดีก็จะทำให้คู่พิพาทสามารถบรรลุถึงข้อตกลงในการแก้ไขปัญหาที่เหมาะสมได้ดียิ่งขึ้น

ขั้นตอนในการไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว มีขั้นตอนที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน โดยสามารถแบ่งออกเป็น 9 ขั้นตอน (โชติช่วง ทัพวงศ์ และคณะ, 2538) ได้แก่

1. การยอมรับปัญหา กล่าวคือ การเจรจาต่อรองจะเกิดขึ้นได้หากคู่พิพาทที่เกี่ยวข้องรับรู้และยอมรับว่ามีปัญหาเกิดขึ้นร่วมกัน โดยต้องการที่จะแก้ไขปัญหาพร้อมกันด้วยการตกลงที่จะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ในบางกรณีคู่พิพาทบางฝ่ายอาจไม่ยอมรับว่ามีปัญหาเกิดขึ้นแล้ว ซึ่งจะทำให้ความพยายามในการเจรจาต่อรองไม่เป็นผลเท่าที่ควร หากคู่พิพาทฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่ยอมรับว่าตนมีส่วนกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นแล้วนั้น ในกรณีที่เกิดเหตุการณ์เช่นนี้ คู่พิพาทอีกฝ่ายอาจไม่มีทางเลือกอื่นนอกจากการฟ้องร้องคดีต่อศาล ซึ่งการฟ้องร้องคดีกันนั้น เป็นกระบวนการที่คู่พิพาทฝ่ายหนึ่งบังคับให้คู่พิพาทอีกฝ่ายเข้ามามีส่วนในการหาทางออกให้กับข้อพิพาท เนื่องจากคู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งจะตกอยู่ในฐานะ “จำเลย” ตามกฎหมาย ซึ่งจะต้องดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดภายในระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด

2. การเลือกกระบวนการ เมื่อคู่พิพาทตระหนักถึงปัญหาและต้องการหาวิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งนั้น คู่พิพาทมักจะเลือกวิธีการดำเนินการที่เหมาะสมที่จะสามารถแก้ไขปัญหาได้ดีที่สุด ซึ่งหนึ่งในวิธีการดังกล่าวได้แก่ “การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท” ปัจจุบันมีจำนวนคู่พิพาทเลือกที่จะใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยในการแก้ไขปัญหามากขึ้น ในขณะที่ศาลเองก็ใช้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทเป็นกระบวนการทางเลือกในศาลที่จะช่วยแก้ไขความขัดแย้งในครอบครัว สาเหตุที่คู่พิพาทมักตัดสินใจเลือกการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในการแก้ไขความขัดแย้ง เพราะการไกล่เกลี่ยเป็นกระบวนการที่ “ไม่เป็นปฏิกิริยา” ในอดีตหลายคนมีมุมมองเกี่ยวกับความยุติธรรมโดยเชื่อคำตัดสินของศาล เนื่องจากเห็นว่าศาลเป็นที่พึ่งสุดท้าย ศาลจึงได้ชื่อว่าเป็นศาลสถิตยุติธรรม กระบวนการในชั้นศาลมักเป็นกระบวนการที่เรียกว่า Adversarial Process หรือ กระบวนการปฏิบัติ กล่าวคือ โจทก์ก็ดี จำเลยก็ดี จะหาพยานหลักฐานมาแสดงเพื่อยืนยันและพิสูจน์ให้ศาลเห็นว่า “ฉันถูก” และ “เธอผิด” เมื่อศาลรับฟังพยานหลักฐานของคู่ความทั้งสองฝ่ายแล้วก็จะทำหน้าที่ตัดสินให้ฝ่ายหนึ่งแพ้ฝ่ายชนะ โดยที่ศาลจะไม่ตัดสินให้คู่ความเสมอกัน อย่างไรก็ตามมีหลายกรณีที่คู่พิพาทไม่ต้องการเป็นปฏิปักษ์ต่อกันก็ตาม ในทางตรงกันข้ามคู่พิพาทต่างต้องการที่จะแก้ไขปัญหา เพราะคู่พิพาทตระหนักถึงความสำคัญในการรักษาความสัมพันธ์อันดีระหว่างกันต่อไป คู่พิพาทที่มีมุมมองเช่นนี้มักเลือกที่จะใช้การไกล่เกลี่ยเป็นทางเลือกในการระงับข้อพิพาท

นอกจากนี้ยังมีคู่พิพาทอีกจำนวนไม่น้อยที่มีความคิดว่า ข้อพิพาทเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวเป็นเรื่องภายในครอบครัว จึงต้องการที่จะแก้ไขความขัดแย้งในครอบครัวของตนภายใต้ขอบเขตของครอบครัว การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทจึงเป็นทางเลือกที่สำคัญ เพราะการไกล่เกลี่ยนั้น “มีความเป็นส่วนตัว” สามารถ “รักษาความลับ” ของคู่พิพาท อีกทั้งการที่มีบุคคลที่สามเข้ามาเป็นตัวกลาง

คู่พิพาทไม่มีความจำเป็นต้องว่าจ้างทนายความเข้ามาแก้ต่างในคดี ทำให้กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทนั้น “ประหยัดค่าใช้จ่าย” มากกว่าการฟ้องคดีในศาล และด้วยการที่กระบวนการเจรจาระหว่างกันและการไกล่เกลี่ยนั้นทำขึ้นต่อหน้าตัวคู่พิพาทเอง ซึ่งเป็นผู้ที่เกี่ยวข้องกับข้อพิพาทโดยตรง และมีอำนาจในการตัดสินใจ ทำให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทใช้ระยะเวลาสั้นกว่าการดำเนินคดีในศาล ส่งผลให้ “ความรวดเร็ว” ในการยุติข้อพิพาทถือเป็นเหตุผลที่สำคัญที่ทำให้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้รับความนิยมมากขึ้นในปัจจุบัน

3. การเลือกผู้ไกล่เกลี่ย การเลือกผู้ไกล่เกลี่ยขึ้นอยู่กับความพึงพอใจของคู่พิพาทประกอบกับความเข้าใจของคู่พิพาทต่อกระบวนการไกล่เกลี่ย ตลอดจนชื่อเสียงและความน่าเชื่อถือของผู้ไกล่เกลี่ยเอง โดยทั่วไปศาลเยาวชนและครอบครัวมีหน้าที่รับจดทะเบียนผู้ไกล่เกลี่ยหรือผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว โดยมีการกำหนดคุณสมบัติในเรื่องอายุ การศึกษา ความประพฤติ ฯลฯ ซึ่งผู้ประนีประนอมนั้นต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริตเที่ยงธรรม ตลอดจนมีหน้าที่ในการรักษาความลับของคู่พิพาทอีกด้วย

4. การรวบรวมข้อมูล ผู้ไกล่เกลี่ยควรเริ่มต้นการทำหน้าที่ด้วยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะและสาเหตุของความขัดแย้ง ความคิดเห็นของคู่พิพาทที่มีต่อข้อพิพาท ตลอดจนข้อมูลอื่น ๆ ที่จำเป็นในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ผู้ไกล่เกลี่ยต้องแน่ใจว่าคู่พิพาทที่เกี่ยวข้องทราบถึงข้อมูลต่าง ๆ เหล่านั้น มีการให้ข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างผู้ไกล่เกลี่ยและคู่พิพาท ขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลช่วยให้ทุกฝ่ายสามารถแยกแยะประเด็นที่จะต้องเจรจาต่อรองกันและทราบถึงจุดยืนของแต่ละฝ่ายในแต่ละประเด็น ก่อนหน้าขั้นตอนนี้ คู่พิพาทแต่ละฝ่ายอาจไม่ได้คำนึงถึงจุดยืนและความต้องการของตนเองและของคู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่ง และมักจะเสียเวลาจดจ่ออยู่กับการหิยบายข้อต่อสู้หรือข้อโต้แย้งเหนือคู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่ง แทนที่จะพยายามเข้าใจความต้องการของคู่พิพาทฝ่ายดังกล่าว การรับฟังความคิดเห็นของคู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งเกี่ยวกับข้อพิพาทที่เกิดขึ้นตลอดจนข้อมูลที่คู่พิพาทอีกฝ่ายหนึ่งมีอยู่ในกระบวนการไกล่เกลี่ยนั้น จะช่วยให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องนำมาเป็นตัวชี้วัดความต้องการของตนเองได้อย่างถูกต้องแม่นยำมากยิ่งขึ้น ในหลายข้อพิพาทก่อนหน้านี้ที่จะเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท คู่พิพาทส่วนใหญ่มักจะสื่อสารกันในลักษณะที่เป็นการข่มขู่คุกคาม หรือการป้องกันตนเองด้วยการข่มขู่คุกคามอีกฝ่ายเกี่ยวกับสิ่งที่ฝ่ายตนจะทำหรือจะไม่กระทำในระหว่างการเจรจาต่อรอง การข่มขู่คุกคามในลักษณะดังกล่าวเป็นการสร้างความไม่มั่นใจในอนาคตของตน และเป็นการจำกัดการสร้างข้อเสนออื่น ๆ ที่เป็นไปได้ การข่มขู่คุกคามอาจใช้ได้ในกรณีที่ยังขาดข้อมูลสำคัญ

ดังนั้น การรวบรวมข้อมูลจะเป็นการช่วยลดผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการข่มขู่ขึ้นนั้น ผู้ไกล่เกลี่ยอาจพยายามกระตุ้นให้คู่พิพาทเปิดเผยข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นที่พิพาท ตลอดจนข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นแก่ผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย การให้ข้อมูลเป็นวิธีการสำคัญในการปรับอำนาจต่อรองของคู่พิพาทให้มีความใกล้เคียงกัน เนื่องจากการเข้าถึงข้อมูลเป็นการสร้างอำนาจต่อรอง และในขณะที่ผู้ไกล่เกลี่ยใช้วิธีการเพื่อกระตุ้นให้คู่พิพาทเปิดเผยข้อมูลอยู่นั้น ผู้ไกล่เกลี่ยควรสร้างอำนาจต่อรองให้กับคู่พิพาทฝ่ายที่ยังไม่มีข้อมูลนั้น ๆ ผู้ไกล่เกลี่ยควรตรวจสอบเพื่อให้แน่ใจว่าคู่พิพาททุกฝ่ายใช้ข้อมูลเดียวกันนั้นในการกำหนดประเด็นปัญหาและสนับสนุนให้คู่พิพาททุกฝ่ายพยายามเลือกข้อเสนอจะเป็นประโยชน์แก่ตนเอง

การเปิดเผยข้อมูลถือว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในคดีเกี่ยวกับการหย่าร้าง เนื่องจากจะต้องมีการเจรจาต่อรองเกี่ยวกับจำนวนค่าอุปการะเลี้ยงดู ตลอดจนการแบ่งแยกทรัพย์สินระหว่างสามี ภรรยา ซึ่งคู่พิพาทควรมีข้อมูลเกี่ยวกับรายได้และสินทรัพย์ทั้งหมด ในทางปฏิบัติอาจมีความพยายามของคู่พิพาทฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่จะปิดบังข้อมูลเหล่านี้ ผู้ไกล่เกลี่ยจึงเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการผลักดันให้คู่พิพาทเปิดเผยข้อมูล

5. การแยกแยะปัญหา โดยการใช้ข้อมูลที่ได้รับจากคู่พิพาททั้งสองฝ่ายทำให้ผู้ไกล่เกลี่ยสามารถช่วยในการแยกแยะปัญหา ประเด็นปัญหาหลักที่จะมีการหยิบยกขึ้นพูดคุยในระหว่างกระบวนการไกล่เกลี่ยนั้น ไม่ควรเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดประโยชน์แก่คู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ควรเป็นปัญหาที่มีอยู่ร่วมกันของคู่พิพาททุกฝ่ายในการจัดการความขัดแย้งด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ การกำหนดประเด็นข้อพิพาทเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง หากมองเปรียบเทียบกับแนวทางการดำเนินกระบวนการพิจารณา ในศาลจะเห็นได้ว่า การกำหนดประเด็นข้อพิพาทถือเป็นหัวใจสำคัญมากกว่าการสืบพยานหลักฐาน ในชั้นพิจารณาคดีศาล เพราะการกำหนดประเด็นข้อพิพาทเป็นการกำหนดประเด็นที่คู่ความจะได้แย้งและโต้เถียงกันตลอดระยะเวลาที่กระบวนการพิจารณายังคงดำเนินอยู่ คู่ความจึงพยายามที่จะกำหนดประเด็นปัญหา เพื่อจะลดภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเกี่ยวกับปัญหานั้น โดยพยายามผลักภาระและหน้าที่นำสืบไปให้แก่คู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ผู้ไกล่เกลี่ยไม่ควรมุ่งเน้นประเด็นปัญหาที่หยิบยกขึ้นโดยคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว เนื่องจากหากมีการแก้ปัญหานั้นได้ ผู้ได้รับประโยชน์มักเป็นคู่พิพาทฝ่ายที่หยิบยกปัญหาดังกล่าวขึ้น ในทางตรงกันข้าม ผู้ไกล่เกลี่ยควรมุ่งเน้นให้มีการเจรจาระหว่างคู่พิพาท โดยเฉพาะในประเด็นปัญหาที่คู่พิพาททั้งสองฝ่ายเห็นพ้องต้องกันว่าเป็นปัญหาที่ควรได้รับการพิจารณาแก้ไขร่วมกัน ซึ่งหากสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้ คู่พิพาททั้งสองฝ่ายก็จะเป็นผู้ได้รับประโยชน์

6. การหาข้อเสนอ เมื่อใดก็ตามที่คู่พิพาททุกฝ่ายมีความเห็นพ้องตรงกันเกี่ยวกับประเด็นปัญหา ผู้ไกล่เกลี่ยจึงช่วยในการกระตุ้นให้คู่พิพาททั้งสองฝ่ายพยายามหาข้อเสนอที่เป็นไปได้เพื่อแก้ไขปัญหาร่วมกัน หลายกรณีที่ข้อเสนอดังกล่าว มีการหยิบยกขึ้นนั้น เกิดจากคู่พิพาทมีความเห็นตรงกัน ทั้งนี้เพราะคู่พิพาทต่างเห็นพ้องตรงกันว่าปัญหาคืออะไร เกิดจากสาเหตุใด ซึ่งปัญหาที่คู่พิพาทเห็นตรงกันมักจะสามารแก้ไขได้ง่ายกว่าปัญหาที่ถูกหยิบยกขึ้น โดยคู่พิพาทฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียวโดยที่อีกฝ่ายไม่เห็นด้วย ในทำนองเดียวกัน ข้อเสนอที่เสนอโดยที่คู่พิพาททุกฝ่ายเห็นว่าเป็นข้อเสนอที่มีทางเป็นไปได้ มักจะได้รับการเลือกจากคู่พิพาทมากกว่าข้อเสนอที่คู่พิพาทฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเสนอขึ้นแต่เพียงฝ่ายเดียว หลายครั้งที่คู่พิพาทตกอยู่ในปัญหาความขัดแย้ง เนื่องจากเขาเหล่านั้นไม่สามารถหาข้อเสนอที่ดีในการแก้ไขความขัดแย้ง สาเหตุอาจเกิดจากการที่คู่พิพาทมีมุมมองเกี่ยวกับสถานการณ์ไปในทำนองเดียวกัน แต่ไม่สามารถคิดหาข้อเสนอที่จะเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายได้ และข้อเสนอที่จำกัดนั้นก็เป็นการอุปสรรคขัดขวางในการแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งร่วมกัน หากไม่มีบุคคลที่สามเข้ามาทำหน้าที่เป็นคนกลางในการไกล่เกลี่ย ในกรณีเช่นว่านี้ ผู้ไกล่เกลี่ยจะมีบทบาทสำคัญในการช่วยให้คู่พิพาทระดมความคิดเพื่อให้คู่พิพาทพยายามหาข้อเสนอร่วมกัน

7. การวิเคราะห์จุดยืนและผลประโยชน์ หลายครั้งที่คู่พิพาทเข้าสู่การเจรจาโดยยึดเอาจุดยืนเป็นที่ตั้ง ซึ่งจุดยืนมักเป็นผลมาจากอารมณ์ความรู้สึก ซึ่งในบางครั้งไม่ใช่ความต้องการที่แท้จริงของคู่พิพาท คู่พิพาทส่วนใหญ่ต่อรองที่จุดยืนมากกว่าผลประโยชน์ และการต่อรองในด้านจุดยืนมักก่อให้เกิดการคุมเชิงซึ่งกันและกัน ผู้ไกล่เกลี่ยทำหน้าที่ในการช่วยให้คู่พิพาทต่อรองโดยยึดถือเอาความต้องการที่แท้จริงของตนเอง โดยการสนับสนุนให้คู่พิพาทละทิ้งจุดยืนที่ได้กำหนดไว้แต่เดิมก่อนการเข้าสู่กระบวนการไกล่เกลี่ย และช่วยคู่พิพาทให้ตระหนักถึงความสำคัญของการแก้ไขปัญหา โดยการยึดถือผลประโยชน์ที่แท้จริงที่ตนต้องการ ซึ่งจะเป็นสิ่งที่คู่พิพาทจะนำไปใช้เป็นหลักในการเจรจาต่อรองและเลือกข้อเสนอที่เป็นประโยชน์ที่สุดต่อตนเอง

เมื่อใดก็ตามที่คู่พิพาทเปลี่ยนจากการต่อรองที่จุดยืนมาเป็นการต่อรองที่ผลประโยชน์หรือความต้องการที่แท้จริง คู่พิพาทก็จะสามารถที่จะเลือกข้อเสนอที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนเองมากที่สุด ในขณะที่ข้อเสนออีกข้อหนึ่งอาจเป็นประโยชน์แก่อีกฝ่ายหนึ่งมากกว่า

8. การเจรจาต่อรอง ผู้ไกล่เกลี่ยช่วยคู่พิพาทในการเจรจาต่อรองบนข้อเสนอในการแก้ไขปัญหา จนกระทั่งคู่พิพาทสามารถบรรลุถึงข้อตกลงที่เป็นที่พึงพอใจทุกฝ่าย ในขั้นตอนนี้จุดยืนของคู่พิพาทอาจมีการปรับเปลี่ยนมีการเสนอข้อเสนอระหว่างกัน และมีการต่อรองระหว่างคู่พิพาท คู่พิพาทจะสามารถต่อรองได้อย่างมีประสิทธิภาพหากคู่พิพาทมีข้อเท็จจริงทั้งหมด มีความเข้าใจเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหา ถูกต้องตรงกัน มีข้อเสนอที่หลากหลายที่ให้คู่พิพาทพิจารณา และข้อเสนอหนึ่งข้อหรือมากกว่าสามารถตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของคู่พิพาทได้

9. การร่างสัญญาประนีประนอมยอมความ เมื่อคู่พิพาทสามารถบรรลุข้อตกลงต่าง ๆ ร่วมกันแล้วก็จะมีการร่างสัญญาประนีประนอมยอมความ ความตกลง หรืออาจทำในรูปแบบบันทึกความเข้าใจร่วมกัน (Memorandum of Understanding หรือ MOU) ซึ่งคู่พิพาทแต่ละฝ่ายจะเก็บบันทึกดังกล่าวไว้ฝ่ายละหนึ่งฉบับ สัญญาประนีประนอมยอมความหรือความตกลงต่าง ๆ ที่ทำกันขึ้นนี้ ควรทำเป็นลายลักษณ์อักษร อ่านเข้าใจง่าย และที่สำคัญที่สุดคือต้องเป็นไปตามความประสงค์ของคู่พิพาทที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย

4. การทำสัญญาประนีประนอมยอมความ

ศาลคดีเด็กและเยาวชนกลางได้เปิดดำเนินการครั้งแรกเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2495 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพิจารณาพิพากษาคดีอาญาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน และคดีแพ่งเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเด็กและเยาวชน แยกจากคดีแพ่งและคดีอาญาทั่วไป ด้วยเล็งเห็นว่าคดีที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนมีวิธีพิจารณาที่แตกต่างจากวิธีพิจารณาคดีแพ่งและอาญาทั่วไป โดยคำนึงถึงอนาคตเด็กและเยาวชนเป็นสำคัญ ส่วนคดีที่เกี่ยวกับปัญหาข้อพิพาทในครอบครัว (คดีครอบครัว) ยังคงพิจารณาพิพากษาแยกเช่น คดีแพ่งสามัญ ทำให้คดีครอบครัวที่ขึ้นสู่ศาลในช่วงนั้นไม่ได้รับการพิจารณาพิพากษาคดีโดยวิธีพิจารณาที่เฉพาะ กล่าวคือ ไม่มีบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญในด้านครอบครัวพิจารณาพิพากษาร่วมกับผู้พิพากษาดังนั้นการพิจารณาพิพากษา จึงมิได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของเด็กและเยาวชนอย่างแท้จริง

ซึ่งศาลยุติธรรมจึงเล็งเห็นว่าปัญหาในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นปัญหาระหว่างสามีภรรยา หรือบิดามารดา ที่เรียกว่า คดีครอบครัวนั้น เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมในการกระทำความผิดของเด็กและเยาวชน เช่นเดียวกัน จึงเห็นสมควรจะนำคดีครอบครัวมาเป็นหนึ่งในอำนาจของศาลคดีเด็กและเยาวชน เพื่อให้ได้มีการพิจารณาพิพากษาคดีโดยเฉพาะ จึงได้ประกาศพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลเยาวชนและครอบครัว และวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2534 ขึ้น โดยมีเจตนารมณ์ให้ศาลเยาวชนและครอบครัวพิจารณาพิพากษาคดีครอบครัว โดยมุ่งที่จะสงวนและคุ้มครองสถานภาพของการสมรส และรักษาความเข้มแข็งของสถาบันครอบครัว ซึ่งหากไม่อาจรักษาสถานภาพการสมรสได้ ก็ให้การหย่าร้างเป็นไปด้วยความเป็นธรรมและเสียหายน้อยที่สุด โดยคำนึงถึงสวัสดิภาพและอนาคตของบุตรเป็นสำคัญ โดยกฎหมายฉบับนี้ กำหนดให้การพิจารณาคดีครอบครัวเน้นไปในเรื่องของการเจรจาไกล่เกลี่ยให้คู่ความได้ประนีประนอมยอมความกัน การไกล่เกลี่ยคดีครอบครัว จึงเป็นกระบวนการสำคัญในการช่วยเหลือสามีภรรยาให้สามารถปรองดองกันและฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างกัน ทั้งเป็นการสร้างสัมพันธ์ที่อบอุ่นกับบุตรด้วย

ในปี พ.ศ. 2549 ศาลเยาวชนและครอบครัวได้มีการจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยและประนีประนอมข้อพิพาทขึ้นตามนโยบายสำนักงานศาลยุติธรรม โดยทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวและคดีอาญาเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน ต่อมาได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวและวิธีพิจารณาคดีเยาวชนและครอบครัว พ.ศ. 2553 โดยให้ยกเลิกพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวฯ ฉบับเดิม ซึ่งในพระราชบัญญัติศาลเยาวชนและครอบครัวฉบับใหม่นี้ได้บัญญัติให้ศาลเยาวชนและครอบครัวจะต้องนำคดีครอบครัวที่มีข้อพิพาทเข้าสู่ระบบการไกล่เกลี่ยทุกคดี โดยให้มีการแต่งตั้งผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวขึ้น รวมทั้งกำหนดบทบาทและภารกิจให้ศาลเยาวชนและครอบครัวแต่ละจังหวัดมีหน้าที่รับจดทะเบียนผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวในแต่ละศาล

ด้วยเหตุดังกล่าวทำให้ผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวนั้น เป็นผู้ประนีประนอมซึ่งแยกจากผู้ประนีประนอมที่ขึ้นทะเบียนของสำนักกระงับข้อพิพาท สำนักงานศาลยุติธรรม และศาลเยาวชนและครอบครัวกลางยังมีการติดตามข้อบังคับประธานศาลฎีกา ว่าด้วยพินัยกรรม หลักเกณฑ์และวิธีการจดทะเบียนและลบชื่อออกจากทะเบียน ผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว พ.ศ. 2554 โดยเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการอบรมและฝึกปฏิบัติ ผู้ขอจดทะเบียน ผู้ประนีประนอมรวมทั้งพัฒนาระบบงานไกล่เกลี่ยคดีครอบครัวของศาลเยาวชนและครอบครัวให้เป็นไปในแนวทางเดียวกันทั่วประเทศ ดังนั้นศาลเยาวชนและครอบครัวกลางจึงจัดตั้งศูนย์ประนีประนอมคดีครอบครัวประจำศาลเยาวชนและครอบครัวกลางขึ้นเพื่อรองรับภารกิจดังกล่าว

ผลการประนีประนอม ในกรณีเป็นผลสำเร็จ โจทก์ถอนฟ้อง หรือให้ผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวจัดให้มีการทำสัญญาประนีประนอมยอมความขึ้นแล้วรายงานต่อศาล เมื่อศาลเห็นว่าสัญญาประนีประนอมยอมความไม่ฝ่าฝืนต่อกฎหมายหรือขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ให้ศาลพิพากษาไปตามสัญญาประนีประนอมยอมความหรือศาลจะยังไม่พิพากษาแต่กำหนดเงื่อนไขหรือเงื่อนไขให้คู่ความทดลองปฏิบัติตามสัญญาประนีประนอมยอมความก่อนก็ได้

ไม่ว่ากรณีจะเป็นประการใด ถ้าคติครอบครัวนั้นผู้เยาว์มีผลประโยชน์หรือส่วนได้เสีย ให้ศาลคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้เยาว์เป็นสำคัญ ถ้าคู่ความไม่อาจประนีประนอมยอมความกันได้ หรือลักษณะของคดีไม่อาจประนีประนอมกันได้ ให้ศาลสั่งยุติการไกล่เกลี่ยและดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีต่อไปโดยสรุป อาจกล่าวได้ว่า ปัจจัยที่ทำให้การประนีประนอมประสบผลสำเร็จประกอบด้วย 1. ความสมัครใจ 2. ความพร้อม 3. ความรับผิดชอบ 4. ความร่วมมือ 5. ความสุภาพ

สรุป

ผู้เขียนพบว่า กระบวนการไกล่เกลี่ยไม่มีความชัดเจนหรือรูปแบบที่แน่นอนตายตัวจึงขึ้นอยู่กับดุลยพินิจ และประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ผู้ติดต่อประสานงานและผู้ประนีประนอมที่จะเป็นผู้กำหนดรูปแบบที่เหมาะสม ดังนั้นแนวทางพัฒนาจึงควรกำหนดเป็นข้อปฏิบัติเป็นขั้นเป็นตอนโดยละเอียดเป็นข้อกฎหมายให้ชัดเจน แทนการปฏิบัติแบบจารีตประเพณี อีกทั้งควรนำเทคโนโลยีมาใช้ในการติดต่อสื่อสาร เพื่อให้เกิดความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น จึงทำให้มีปัญหาอุปสรรคด้านสถานที่ ละสิ่งแวดล้อมของศาลเยาวชนและครอบครัวกลาง (สาขามีนบุรี) คือมีห้องไกล่เกลี่ยโดยเฉพาะเพียงห้องเดียว ทำให้ต้องใช้ห้องพิจารณาคดีปกติบ้างในบางโอกาส ประกอบกับงบประมาณที่จำกัด ทำให้การสร้างห้องไกล่เกลี่ยในคดีครอบครัวเพิ่มเติมคงกระทำไม่ได้ยาก และอาจใช้เวลานาน ไม่ทันต่อสถิติการไกล่เกลี่ยที่มากขึ้น ดังนั้น แนวทางพัฒนาที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ คือการนำเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีประสิทธิภาพมาใช้ในการให้บริการต่าง ๆ ผ่านระบบอินเทอร์เน็ต เช่น การใช้ระบบการสื่อสารทางไกลผ่านจอภาพคุณภาพสูง (Videoconference) แม้การประชุมเจรจาระหว่างคู่ความและบุคคลที่เกี่ยวข้องก็สามารถทำได้โดยไม่จำเป็นต้องเดินทางมาศาล เพื่อประหยัดเวลา ค่าใช้จ่าย และเป็นการลดปัญหาการจราจรที่ติดขัดในกรุงเทพมหานคร และเป็นการแก้ไขปัญหาด้านสถานที่ไม่เพียงพอได้เป็นอย่างดี และอีกหนึ่งอย่าง คือเนื่องจากผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว ถือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งในกระบวนการไกล่เกลี่ย และผลจากการศึกษาในด้านคุณสมบัติ ความรู้ความสามารถของผู้ประนีประนอมคดีครอบครัว พบว่าอาจยังไม่เหมาะสมเพียงพอกับหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายเท่าที่ควรจะเป็น การอบรมองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการไกล่เกลี่ยอย่างมีประสิทธิภาพ มีระยะเวลาสั้นเกินไป และมีการทำหน้าที่ในการเป็นคนกลางในการประนีประนอม และเป็นผู้พิพากษาสมทบในบุคคลคนเดียวกัน แม้จะมีได้ปฏิบัติหน้าที่ในคดีเดียวกันก็ตาม แต่อาจก่อให้เกิดความสับสนในบทบาทตามที่ปรากฏจากผลการศึกษา ดังนั้นแนวทางการพัฒนาในด้านตัวผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวควรดำเนินการใน 3 แนวทาง ได้แก่

1. การแก้ไขเพิ่มเติมข้อบังคับในด้านคุณสมบัติของผู้ประนีประนอม ให้มีวุฒิการศึกษาอย่างต่ำในชั้นปริญญาตรี

2. ควรกำหนดการอบรมในวิชาพื้นฐานที่จำเป็น ให้มีระยะเวลาเพียงพอที่จะสามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างแท้จริง และระหว่างการศึกษาที่ควรมีการอบรมเพิ่มเติมเป็นระยะอย่างน้อย ปีละ 1 ครั้ง

3. ควรแยกบทบาทหน้าที่ของผู้พิพากษาสมทบ และผู้ประนีประนอมคดีครอบครัวให้ชัดเจน โดยบัญญัติห้ามมิให้บุคคลคนเดียวทำหน้าที่ทั้ง 2 หน้าที่ในเวลาเดียวกัน

บรรณานุกรม

กระทรวงยุติธรรม. (2541). **วิธีระงับข้อพิพาทด้วยการไกล่เกลี่ย**. กรุงเทพฯ: กระทรวงยุติธรรม.

กิตติพงษ์ กิตติยารักษ์ และคณะ. (2551). **การพัฒนากระบวนการยุติธรรม**. กรุงเทพฯ:

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

เกษม คมสัจธรรม. (2552). **กฎหมายเกี่ยวกับการประนีประนอมข้อพิพาท**. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.

คณะกรรมการชำระพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. (2546). **พจนานุกรมฉบับ**

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์ จำกัด.

คณะกรรมการโครงการนำร่องพัฒนาระบบงานยุติธรรมชุมชน. (2550). **การไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท**

และความขัดแย้งในชุมชน. กรุงเทพฯ: คณะทำงานโครงการนำร่องพัฒนาระบบงานยุติธรรม

กระทรวงยุติธรรม.

จรรยา ชีวติโสภณ. (2539). **การไกล่เกลี่ยเพื่อให้เกิดการประนีประนอมยอมความคดีครอบครัว**.

ศาลจังหวัดสมุทรปราการแผนกคดีเยาวชนและครอบครัว.

โชติช่วง ท้าววงศ์ และคณะ. (2538). **ครบรอบ 1 ปี ระบบการไกล่เกลี่ยเพื่อยังให้เกิดการประนีประนอม**

ยอมความของศาลแพ่ง. กรุงเทพฯ: ศาลแพ่ง.

ไพโรจน์ กัมพูสิริ. (2555). **รวมบทความกฎหมายลักษณะครอบครัว**. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.

สุทธิพล ทวีชัยการ. (2552). **หน่วยที่ 9 กระบวนการยุติธรรมทางเลือกในคดีอาญา เอกสาร**

ประกอบการศึกษานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. [ออนไลน์], เข้าถึงได้จาก:

<http://www.tech.ago.go.th/dlaw/documents/%E0%B9%>. (2564, 7 มกราคม)

สำนักงานศาลยุติธรรม. (2549). **คู่มือการจัดระบบไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในศาล**. กรุงเทพฯ:

บริษัทเพชรรุ่งการพิมพ์ จำกัด.